

ОНОМАСТИКА

Тетяна Буга
Донецький національний університет

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ІМЕННИК ЦЕНТРАЛЬНОЇ ДОНЕЧЧИНИ

У статті проведено аналіз українсько-польського антропонімікону Центральної Донеччини з 1920-х по 2000-ті рр. Визначено склад і статистичну структуру цього типу національно-змішаного іменника. Окреслено загальні тенденції й специфічні особливості вживання особових імен в екзогамних і українських родинах.

Ключові слова: українсько-польський іменник, частотний десяток імен, широковживані імена, маловживані імена, поодинокі імена.

Національно-змішаний, або змішаний, іменник (іменник родин, де батьки – представники різних національностей) являє собою не просто поєднання двох різних антропонімічних систем, а їхнє перехрещення, яке в кожному окремому випадку має свої вияви. Прагнення до збереження національних традицій тут органічно поєднується з індивідуальними вподобаннями найменувань і слідуванням моді. Особливості найменування дітей в екзогамних сім'ях постають предметом аналізу в працях А. Азнабаєвої, М. Бутенка, Н. Жанузакова, Д. Жмурко, Л. Зайчикової, О. Касім, Г. Кравченко, Л. Кракалії, Ф. Купріянової, Р. Намітокової, В. Никонова, В. Столбунової, Р. Субаєвої, В. Сузановича та ін. Проте деякі питання, зокрема динаміка українсько-змішаного іменника, досі вивчені недостатньо, а отже, залишаються актуальними в сучасній ономастиці.

Метою запропонованої статті є визначення складу й статистичної організації українсько-польського іменника сіл Центральної Донеччини з 1920-х по 2000-ті рр. Досліджуваний період розділено на 9 хронологічних зрізів: I включає 1920–1929, II – 1930–1939, III – 1940–1949, IV – 1950–1959, V – 1960–1969, VI – 1970–1979, VII – 1980–1989, VIII – 1990–1999, IX – 2000–2009 рр. Джерелами фактичного матеріалу слугували актові за-

писи про народження дітей з архівів РАЦС Волноваського, Костянтинівського, Красноармійського, Мар'їнського, Старобешівського та Ясинуватського районів Донецької області. Тому всі імена у статті подано зі збереженням орфографії цих записів.

В українсько-польських родинах Центральної Донеччини народилося 592 хлопці, яким було надано 110 імен, та 652 дівчини, котрі отримали 124 імені. Українсько-польський іменник за складом відрізняється від українського (рис. 1 і 2). Список спільних онімів містить 64% від загальної кількості найменувань. До нього здебільшого входять звичні для обох народів імена, що є в церковному календарі – православному або католицькому: *Август, Анатолій, Андріан, Андрій, Василь, Дмитро, Зиновій, Іван, Микола, Михайло, Олександр, Олексій, Сергій; Антоніна, Валентина, Варвара, Галина, Ганна, Єва, Інна, Ірина, Лариса, Лідія, Марія, Наталія, Олена, Софія, Христина* та інші.

Повторюються деякі слов'янські оніми: *Богдан, Вадим, В'ячеслав, Любомир, Ростислав, Святослав, Станіслав, Ярослав; Богдана, Брончеслава, Віра, Владислава, Володимира, Любов, Мілена, Станіслава, Ярослава* та запозичені: *Альберт, Вільгельм, Едуард, Жорж; Альбіна, Анжеліка, Віолетта, Діна, Жанна, Ізабелла, Ілона, Леокадія, Марта, Руслана, Юзефа*.

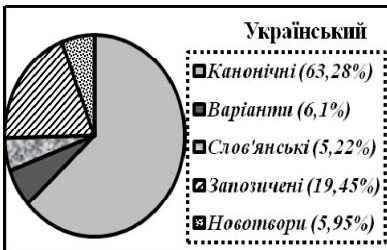

Рис. 1. Групи імен за етимологією в українському іменнику

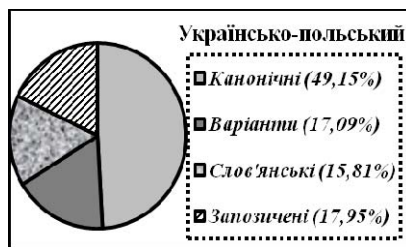

Рис. 2. Групи імен за етимологією в українсько-польському іменнику

Серед варіантів, що проникають до документів у 1920–1940-і рр., є такі, що функціонують в обох антропонімічних системах: *Динис*,

Івосиф, Михась, Опанасій, Ясь; Зіна, Ліда, Стася, Тася, і ті, що відбивають специфіку українсько-польського іменника: Зеник, Лех, Тадзик, Тадзьо, Юся, Янек; Гандзя, Жося, Лодзя, Марцена.

Лише в українсько-польському іменнику трапляються запозичення *Рішард, Сигизмунд, Фердинант, Франц, Франциско, Божена, Магдалина, Рогнеда, Ружана, Фроніка* і слов'янські оніми *Болеслав, Борислав, Вацлав, Велеслав, Вишеслав, Мечислав, Радмир, Дзвенислава, Милослава, Міліца*. Деякі відсутні в українському іменнику оніми входять до інших змішаних антропонімів: *Вальдемар, Франц* (до українсько-єврейського та українсько-німецького), *Євангеліна* (до українсько-російського).

У родинях католиків за віросповіданням дітям нерідко надають подвійні імена. Одні з них за старою польською традицією [6, 81] поєднують християнські й слов'янські оніми: *Адам-Болеслав*. Інші складаються з двох християнських імен: *Анна-Крістіна, Анна-Марія, Барбара-Яніна, Єва-Софія*. При цьому перше ім'я батьки обирають за власним уподобанням, а друге – надають на честь святого, який у подальшому житті буде покровителем дитини. Зазвичай обидва оніми подають лише в документах, у побуті ж людину називають лише першим іменем: *Адам, Анна, Барбара, Єва* тощо.

Упродовж досліджуваного періоду особові імена використовуються нерівномірно (рис. 3 і 4): наскрізні надаються кілька зрізів поспіль, переривчасті – з перервами, разові – лише в одному десятилітті (термінологія В. Д. Бондалетова [2, 141]).

Рис. 3. Групи імен за особливостями функціонування в українському іменнику

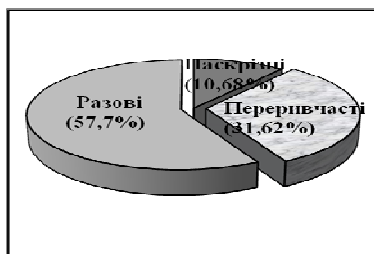

Рис. 4. Групи імен за особливостями функціонування в українсько-польському іменнику

Протягом 120 років постійним складником українсько-польського іменника залишаються тільки два оніми – *Іван* і *Ганна*. На семи хронологічних зрізах функціонує ім'я *Олег*; на п'яти – *Зиновій*; на чотирьох – *Тадей* і *Юлія*; на трьох – *Віктор*, *Данило*, *Жорж*, *Ігор*, *Олександр*, *Ліда*, на двох – *Віталій*, *Максим*, *Стефан*, *Тарас*, *Валерія*, *Зоя*, *Лариса*, *Наталія*, *Ніна*, *Рита*, *Ружана*, *Руслана*, *Христина*.

Група переривчастих онімів містить 74 імені, більшість з яких були частотними в українсько-польських родинах, але вживалися нерегулярно. Наприклад, ім'я *Євгенія* відсутнє лише в 30-ті рр., *Марія* та *Яна* – у 60-ті, *Софія* – у 70-ті, *Станіслав* – у 90-ті. До цієї групи також входять оніми, що трапляються в 2–3 періодах, розірваних певним часовим проміжком: *Аркадій* (30-ті й 70-ті), *Болезлав*, *Вітольд*, *Яків* (20-ті й 40-ві), *Ангеліна* (20-ті й 70-ті), *Микита* й *Вероніка* (80-ті й 2000-ті), *Віра* (20-ті, 40-ві й 60-ті), *Дарія* (30-ті й 80-ті), *Ірина* (30-ті, 60-ті й 90-ті), *Таїсія* (60-ті й 90-ті). Окрему групу серед переривчастих онімів становлять відновлювані імена. Так, антропонім *Владислава* є в записях 1920-х і 2000-х рр., *Веніамін* і *Анжеліка* – 1930-х і 2000-х, *Ігнатій* – 1920–1930-х і 2000-х, *Ізабелла* – 1920–1930-х і 1990-х.

Разові імена (усього 135 одиниць) проникають у досліджуваній іменник на одному зрізі: I – *Август*, *Андріан*, *Велеслав*, *Вільгельм*, *Ада*, *Анна-Марія*, *Божена*; II – *Адам-Болезлав*, *Борислав*, *Вацлав*, *Вишеслав*, *Гарік*, *Гліб*, *Давид*, *Агафія*, *Альбіна*, *Анна-Крістіна*, *Богдана*, *Дзвенислава*; III – *Євгеній*, *Казимеж*, *Мартин*, *Мар'ян*, *Діна*, *Іванна*; IV – *Леонід*, *Ярина*; V – *Любомир*, *Юліан*, *Інесса*, *Оксана*, *Світлана*; VI – *Лев*, *Радмир*, *Роман*, *Юлій*, *Віталіна*, *Мілена*, *Серафима*; VII – *Лесь*, *Свят*, *Бажена*, *Дарина*, *Ілона*; VIII – *Віолетта*, *Володимира*; IX – *Сергій*, *Міла*, *Юліана* тощо.

Аналіз розповсюдженості онімів в українському й змішаному іменнику свідчить про більшу традиційність й усталеність першого. Так, в українських родинах стабільно функціонує 33,98 % імен, переривчастий характер уживання виявляє 33,23 % онімів, а в одному періоді зафіксовано 32,79 % усіх найменувань. У змішаному антропоніміконі спостерігаємо протилежну тенденцію: тут помітно переважають разові оніми (57,7 % усіх імен), а переривчасті (31,62 %) і наскрізні (10,68 %) антропоніми становлять відносно невеликі групи. Це свідчить про те, що

українсько-польський іменник Центральної Донеччини різноманітніший і динамічніший, ніж український.

Особові імена українсько-польського антропонімікону впродовж досліджуваного періоду мають різну частотність. Для зарахування імені до однієї з чотирьох статистичних груп з'ясуємо середній коефіцієнт однойменності (СКО), що дорівнює заокругленій до цілого частці від ділення кількості носіїв на кількість імен певного періоду. Десять найуживаніших імен входять до частотного десятка; оніми з питомою вагою, вищою за СКО, – до групи широковживаних, з нижчою за СКО, – до маловживаних; імена, що трапилися лише один раз, – до поодиноких [2, 80]. У частотних групах жіночої та чоловічої підсистем іменника спостерігаємо подібні тенденції в динаміці: периферійна частина містить переважну більшість антропонімів, однак обслуговує небагатьох носіїв, тому відбиває лише кількісне оновлення; якісні ж зміни відбуваються серед найуживаніших і широковживаних онімів, які отримує від 80 до 90% носіїв на десятиліття (рис. 5 і 6).

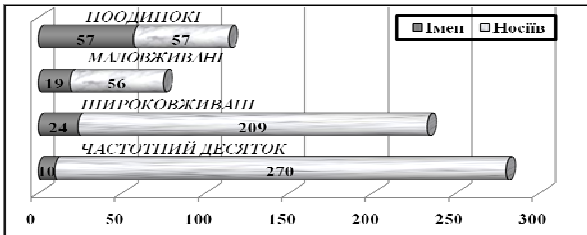

Рис. 5. Кількісна динаміка українсько-польського чоловічого іменника

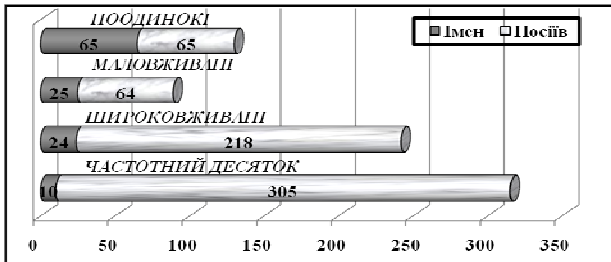

Рис. 6. Кількісна динаміка українсько-польського жіночого іменника

Розподіляючи імена на статистичні розряди та з'ясовуючи питому вагу кожного з них, піддаємо аналізу концентрацію, що є однією з найбільш характерних рис будь-якого іменника. Концентрація виявляється в тому, що невелика кількість імен “відтягує на себе більшість ім'явжитків” [4, 46]. Ступінь концентрації визначаємо складанням кількості носіїв частотних імен (у %) у кожному періоді, оскільки з року в рік він помітно змінюється. Концентрація чоловічого іменника вища, ніж жіночого (пор.: 86,82% і 80,22%), хоча СКО однаковий – 5. Розглянемо кількісну динаміку жіночого й чоловічого іменників окремо.

До *частотного десятка* чоловічого іменника входять оніми *Іван* (38 носіїв), *В'ячеслав* (32), *Станіслав* (32), *Михайло* (29), *Ян* (27), *Володимир* (25), *Олексій* (24), *Вадим* (22), *Петро* (22), *Зиновій* (19), які було надано 270 (45,61%) новонародженим. В українському антропоніміконі імена *Іван*, *Михайло*, *Володимир*, *Олексій*, *Петро* також найуживаніші, а *Вадим*, *В'ячеслав* і *Станіслав* – широковживані. Оніми *Зиновій* і *Ян* в інших іменниках на жодному зрізі не набувають статусу частотних. Значну питому вагу, за даними М. Малец, вони мають у польському національному антропоніміконі [6, 95]. Цікаво, що в українсько-польському іменнику найуживанішим є і традиційний для українців онім *Іван*, і його польський відповідник *Ян*.

Група *широковживаних* об'єднує 24 (21,82%) чоловічих імені, які обслуговують 209 (35,30%) носіїв. Усі оніми, що ввійшли до її складу, крім імені *Болеслав*, є і в українському антропоніміконі. При цьому лексеми *Анатолій*, *Андрій*, *Антоній*, *Богдан*, *Борис*, *Василь*, *Віктор*, *Віталій*, *Владислав*, *Георгій*, *Дмитро*, *Ігор*, *Костянтин*, *Максим*, *Олег*, *Олександр*, *Стефан*, *Яків*, *Ярослав* частотні в обох іменниках. Імена ж *Альберт*, *Жорж*, *Назар*, *Тадей* українці вживають рідко.

Маловживані чоловічі імена за кількістю складників і питоною вагою поступаються широковживаним (пор.: 19 і 24 імені – 56 і 209 ім'явжитків). Більшість їх – це канонічні імена, частотні серед українців: *Андріан*, *Данило*, *Ігнатій*, *Леонід*, *Марко*, *Микита*, *Павло*, *Федір*, *Юрій*. Оніми *Аркадій*, *Веніамін*, *Дмитрій*, *Ростислав*, *Святослав*, *Тадеуш*, *Тарас* належать до периферії в обох іменниках, а *Вітольд*, *Тадик*, *Франциско* в українському антропоніміконі відсутні.

Найчисленнішу групу українсько-польського іменника становлять *поодинокі* оніми (усього 57 (51,82%) імен, що обслуговують 57 (9,63%) новонароджених). Це здебільшого канонічні, слов'янські оніми та їхні варіанти, наявні і в інших антропоніміконах: *Август, Гліб, Давид, Динис, Євгеній, Івосиф, Іосиф, Йосип, Лев, Лесь, Любомир, Мартин, Мар'ян, Микола, Михась, Моїсей* (в укр. *Мойсей*), *Опанасій, Орест, Радмир, Роман, Свят, Семен, Сергій, Симон, Степан, Теодор, Трофим, Устин, Фелікс, Филип, Чеслав, Юліан, Юлій*.

Помітною є група запозичених імен, які в національно-змішаних родинях часто стають саме тим компромісом, що задовольняє і батька, і матір: *Вальдемар, Вільгельм, Гарік, Едуард, Рішард, Сигизмунд, Фердинант, Франц*. Хоча запозичені оніми *Йозеф, Казимеж* і *Лех*, подібно до слов'янських *Борислав, Вацлав, Велеслав, Вишеслав, Мечислав* і подвійного *Адам-Болеслав*, притаманні польській антропонімічній традиції. Тому їх використовують для найменування новонароджених лише в українсько-польських родинях. Специфічними виявилися також деякі варіанти, що потрапили до актових записів у 20–40-ві рр.: *Тадзик, Тадзьо, Юся, Янек, Янко, Ясь*.

Оніми, що входять до складу *частотного десятка* жіночих імен, – *Марія* (51 носій), *Ганна* (46), *Софія* (45), *Яна* (32), *Катерина* (27), *Юлія* (24), *Євгенія* (21), *Валентина* (21), *Олена* (20), *Галина* (18) – обслуговують 305 (46,78%) дівчат. Вони частотні і в інших національних антропоніміконах. Однак деякі лексеми, зокрема *Євгенія, Софія* та *Яна*, мають статус найуживаніших лише в українсько-польському іменнику. Враховуючи високу популярність цих онімів у польському антропоніміконі [6, 92–94], можна припустити, що й на досліджуваній території перевагу їм віддають перш за все поляки.

Усі *широковживані* оніми (24 (19,35%) імені – 218 (33,44%) ім'явжитків), крім запозичення *Магдалина*, функціонують в українському й інших типах змішаного іменника. При цьому більшість із них серед українців також частотні: *Алла, Антоніна, Варвара, Вікторія, Віра, Євдокія, Єлизавета, Зінаїда, Інна, Ірина, Лариса, Лідія, Любов, Людмила, Маргарита, Марина, Ніна, Ольга*. Народно-розмовний варіант імені *Лідія* *Ліда* має кількість

носіїв, вищу за СКО, в українсько-російському й грецькому антропоніміконі. Широковживані оніми *Зіновія, Ізабелла, Станіслава, Ярослава* в українському іменнику менш активні й належать до його периферійної частини.

Група *маловживаних* жіночих імен містить 25 (20,16 %) антропонімів, які було надано 64 (9,82 %) дівчатам. З них 11 в українському іменнику належать до тієї ж статистичної групи: *Альбіна, Ангеліна, Анжеліка, Віталіна, Владислава, Зоя, Капітоліна, Орина, Рита, Руслана, Таїсія*. Імена *Валерія, Вероніка, Дарія, Наталія, Христина* серед українців значно частотніші, а *Анна, Зіна, Юзефа, Ядвіга*, навпаки, менш уживані. Лексеми *Ася, Божена, Зося, Магда, Ружана* наявні лише в українсько-польському іменнику.

У групі *поодиноких* (65 імен – 52,42 %, 65 ім'явжитків – 9,97 %) переважають лексеми, відсутні в українському антропоніміконі Центральної Донеччини. Це – подвійні оніми: *Анна-Крістіна, Анна-Марія, Барбара-Яніна, Єва-Софія*; запозичені: *Євангеліна, Ірена, Люсія, Люція, Рогнеда*; канонічні, давні слов'янські імена й варіанти, утворені від них: *Бажена, Гандзя, Геня, Дзвенислава, Дзвінка, Єрина, Жося, Зосія, Лодзя, Марцєня, Милослава, Михайлина, Міла, Міліца, Палагна, Романія, Рузя, Фроніка, Юзя, Ярина*.

Оніми *Брончеслава, Котіліна, Леокадія, Леоніна, Тереза, Ядвіга* (в укр. *Ядвіга*) в ендогамних родинах ужито один раз, а *Ада, Богдана, Віолетта, Володимира, Діна, Жанна, Іванна, Ілона, Інесса, Крістіна, Ліна, Марта, Мілена, Нонна, Серафима, Стася, Стефанида, Тася, Томіла, Юліана, Юнона, Юстинія, Яніна* – кілька. Більшу популярність в українців мають імена *Агафія, Дарина, Оксана, Пелагея, Світлана, Уляна, Феодора*.

Аналіз українсько-польського антропонімікону показує, що це один з найбагатших національно-змішаних іменників Центральної Донеччини. Основну частину його формують лексеми, звичні для обох народів, а периферія містить значну частку онімів, що відбивають антропонімійні вподобання поляків. Подібні тенденції розвитку притаманні іменникам більшості екзогамних родин Центральної Донеччини, що актуалізує подальше їхнє дослідження.

1. *Бачинська Г. В.* Антропонімікон переселенців з Польщі на Тернопільщині: Дис. ... канд. філол. наук, 2001; 2. *Бондалетов В. Д.* Русская ономастика : учеб. пособие. – М., 1983; 3. *Демчук М. О.* Українські автохтонні власні особові імена праслов'янського походження // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 68–71; 4. *Зайчикова Л. П.* Статистическое описание именника и его теоретические основы // Актуальные вопросы русской ономастики : сб. науч. тр. – К., 1988. – С. 43–49; 5. *Никонов В. А.* Имя и общество. – М., 1974; 6. *Malec M.* Imię w polskiej antropimii i kulturze. – Kraków, 2001; 7. *Milewski T.* O pochodzeniu słowiańskich imion złożonych // I Międzynar. slawist. konf. onomast. w Krakowie w dniach 22–24 paźdz. 1959. – Wrocław etc., 1961. – S. 233; 8. *Milewski T.* Imiona osobowe jako zwierciadło kultury // Studia linguistica in honorem Thaddaci Lehr-Splawiński. – Kraków, 1963. – S. 38–46.

В статье совершен анализ украинско-польского антропонимикона Центральной Донетчины с 1920-х по 2000-е гг. Определен состав и статистическая структура этого типа национально-смешанной именной системы. Очерчены общие тенденции и специфические особенности употребления личных имен в экзогамных и украинских семьях.

Ключевые слова: украинско-польская именная система, частотный десяток имен, широкоупотребляемые имена, малоупотребляемые имена, единичные имена.

The paper gives the analysis of Ukrainian-Polish anthroponimikon of the Central Donetsk region from 1920s to 2000s. The composition and statistical structure of this type of nationally mixed name system have been determined. The common tendencies and peculiarities of using of proper names in exogamic and Ukrainian families have been outlined.

Key words: Ukrainian-Polish name system; frequency tens; widely used names; rarely used names; single names.